

УДК 338.439:658

Д. В. Пашко,

к. е. н., доцент кафедри економіко-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ України, м. Київ

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

D. Pashko,

candidate of economic sciences, associate professor, National Academy of Internal Affairs, Kyiv

THE MECHANISMS TO PROMOTE THE EFFECTIVE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL
SECTOR OF UKRAINE'S REGIONS

Статтю присвячено дослідженню стратегії розвитку, функціональної структури та функції аграрної сфери регіону.

The article is devoted to the development strategy, the functional structure and functions of the agrarian sector of the region.

Ключові слова: сумарний ефект, функціональна структура, аграрна сфера регіону, стратегії розвитку.

Key words: the cumulative effect of, functional structure, the agrarian sector of the region development strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Необхідність ефективного розвитку аграрної сфери регіону як системоутворюючого фактору його господарської діяльності, у сучасних умовах регіоналізації економічних процесів, є найважливішим елементом соціально-економічного розвитку регіонів, а підвищення ефективності й конкурентоспроможності вітчизняного АПК стають запорукою забезпечення продовольчої й, як наслідок, економічної й національної безпеки країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Результати аналізу наукової літератури з проблем формування системи продовольчого

забезпечення досліджуються в працях таких відомих закордонних і вітчизняних учених-економістів, як В. Юрченко, Бутко М.П., Дем'яненко С., Папп В.В., М.І. Долішній, Черевко Г.В. та інші.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною метою статті є дослідження стратегії розвитку, функціональної структури та функції аграрної сфери регіону.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Трансформаційні процеси, що відбуваються в українській економіці, впливають на необхідність забезпечення економічного росту в регіонах за рахунок ефектив-

Рис. 1. Аграрна сфера регіону

ності використання своїх внутрішніх резервів і вдосконалювання діяльності в рамках конкретних соціально-економічних систем, зокрема, в аграрній сфері регіону, що вимагає формування відповідних умов для її довгострокового розвитку [5].

Критичний аналіз різних теоретичних поглядів і концептуальних установок на сутність і еволюцію розвитку аграрної сфери дозволив сформулювати поняття "аграрна сфера регіону", яку варто розглядати як територіальну формацію, що представляє собою цілісну природно-географічну й соціально-економічну систему, у якій здійснюється збалансоване відтворення агропромислової продукції із властивою йому спеціалізацією в міжрегіональному поділі праці, розвиток інфраструктури й охорона навколишнього середовища, що створюють передумови для нормального відтворення населення.

Вона охоплює весь спектр соціальних, економічних, науково-технічних, екологічних і інших аспектів розвитку аграрного виробництва (рис. 1).

В сучасних умовах необхідно, щоб новий економічний механізм функціонування всіх галузей аграрної сфери був гнучким, стійким і відповідав вимогам як соціально-економічних, так і природних законів, при урахуванні макро-, мікроекономічних і регіональних факторів (природно-кліматичні, соціально-демографічні, організаційно-економічні, науково-технічні й т.д.), що здійснюють безпосередній вплив на формування й розвиток аграрної сфери регіону.

Найважливішими функціями аграрної сфери регіону є:

1) життєзабезпечення (виробництво необхідного обсягу й у встановлений термін продукції для задоволення потреби регіону, забезпечення його продовольчої безпеки й соціально-економічного розвитку);

2) життєустрій (ступінь розвитку сільського укладу й рівень освоєння територіально-природного середовища перебування, забезпечення охорони й умов відтворення природного ландшафту й навколишнього середовища);

3) життєдіяльність (умови відтворення

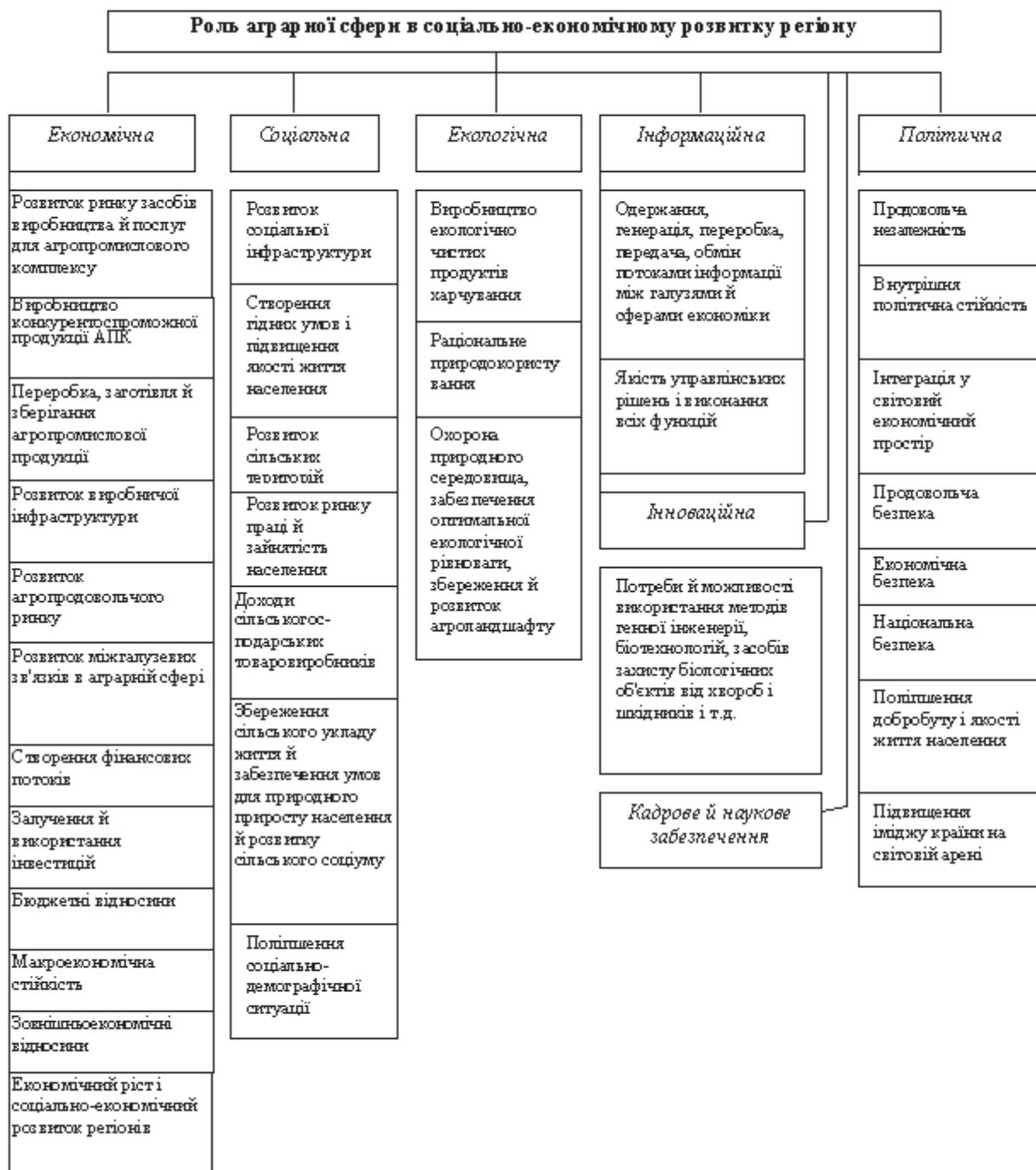

Рис. 2. Роль аграрної сфери в соціально-економічному розвитку регіону

і якість життя населення, що проживає в сільській місцевості).

З урахуванням цих факторів, функціональна структура аграрної сфери регіону, повинна бути наступною (рис. 2).

Внаслідок значних регіональних розходжень розвиток аграрної сфери кожного регіону повинен ґрунтуватися на:

— урахуванні специфіки роботи регіонів у здійсненні загальноукраїнської економічної й соціальної політики;

— пошуку оптимальних форм і пропорцій розвитку індустріального й аграрного секторів економіки й досягненні органічного внутрісекторного розвитку галузей аграрної сфери в регіоні;

— активізації економічної, соціальної, природоохоронної діяльності по перетвореннях аграрної сфери на регіональному рівні.

Стратегія розвитку аграрної сфери регіону на перспективу повинна формувати-

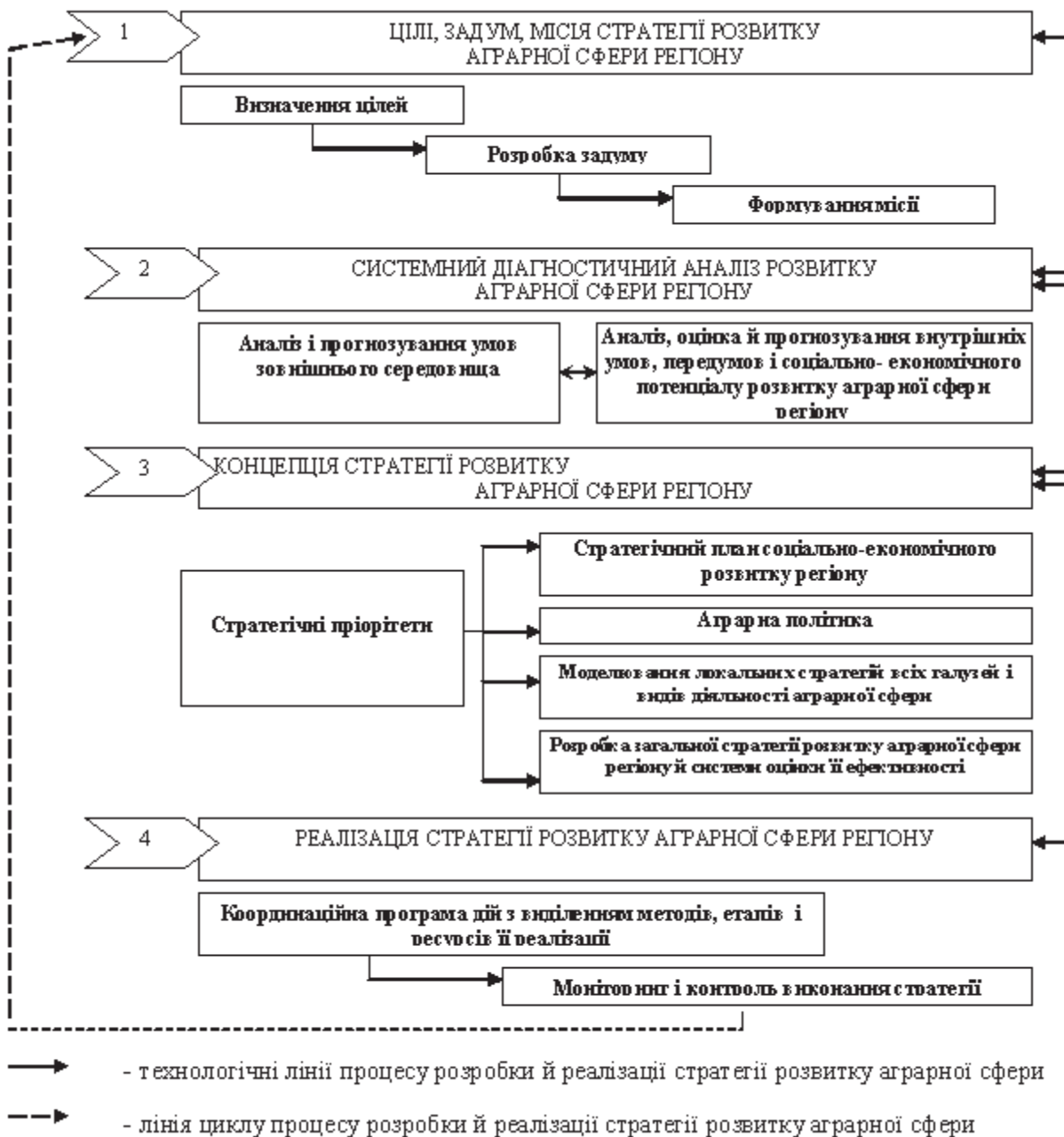

Рис. 3. Модель процесу розробки й реалізації стратегії розвитку аграрної сфери регіону

ся на основі аналізу й прогнозів розвитку аграрної сфери й реалізовуватися за допомогою відповідної програми (рис. 3).

Стратегія розвитку аграрної сфери регіону передбачає висування таких цілей і механізму їхнього досягнення, реалізація яких повинна забезпечити її ефективне функціонування в довгостроковій перспективі й швидку адаптацію до змінних умов зовнішнього й внутрішнього середовища.

Використання даного управлінського ресурсу в практиці регіонів дозволить вирішити комплекс економічних, соціально-

демографічних, організаційно-правових і інших проблем аграрної сфери регіону, що буде сприяти соціально-економічному розвитку регіонів у цілому.

Ретроспективний аналіз розвитку аграрного виробництва показує, що ефективність діяльності галузей аграрної сфери визначає їх соціально-економічний потенціал, що складається із природно-екологічного, ресурсного, земельного, територіально-топологічного, матеріально-технічного, трудового, інноваційного й інфраструктурного потенціалів.

Таблиця 1. Комплексний аналіз соціально-економічного потенціалу розвитку аграрної сфери регіону

Показники	А	Формула
1.0. Ресурсний потенціал регіональної агросфери (РП);	А	І
1.1. щільність ґрунту(V);		
1.2. корисна верства ґрунту в метровій верстві (П);		
1.3. властивості, що враховуються додатково, ґрунту(ДС);		
1.4. коефіцієнт континентальності (Кк);		
1.5. агрохімічний показник(А)		
2.0. Земельний потенціал регіональної агросистеми (З ^Р) — середньорічна площа сільськогосподарських угідь, тис. га		$Z^R = S^R \times K_{\text{транс. зем.потенц.}}$
2.1. S ^Р с.у. — площа сільгоспугідь у регіоні R, тис.га;		
S ^Р с/г — площа для аграрного використання, тис.га;		
SR-загальна площа території регіону, тис.га		
2.2. Коефіцієнт, що характеризує природничо-історичні й штучні умови трансформації території регіону в земельний потенціал регіональної агросистеми (K _{транс. зем.потенц.})		$K_{\text{транс. зем.потенц.}} = K_{\text{викт.п.}} \cdot K_{\text{структ.}} \cdot \text{РП.}$
2.3. Коефіцієнт аграрного використання територіального потенціалу регіону(K _{викт.п.});		
к с.г. — коефіцієнт максимально можливого аграрного використання територіального потенціалу регіону;		$K_{\text{викт.п.}} = k \text{ с.в.} \cdot k \text{ с.г.};$ $k \text{ с.г.} = S^R \text{ с.г.} / S^R$
к с.в. — коефіцієнт фактичного використання S ^Р с/г		$k \text{ с.в.} = S^R \text{ с.в.} / S^R \text{ с.г.}$
2.4. Коефіцієнт структурних особливостей аграрного земельного потенціалу (K _{структ.});		
к ріл., к кос., к пас. — частка в S ^Р с.г. відповідно ріллі, кошовиць і пасовищ;		
р ріл., р кос., р пас. — коефіцієнти переведення в умовну ріллію відповідно ріллі, кошовиць і пасовищ.		$K_{\text{структ.}} = k \text{ ріл.} \cdot r \text{ ріл.} + k \text{ кос.} \cdot r \text{ кос.} + k \text{ пас.} \cdot r \text{ пас.}$
3.0. Трудовий потенціал регіональної агросистеми (Т ^Р) — середньорічна чисельність працівників аграрної сфери, тис. чол.;		
Чисельність населення регіону, тис.чол (Н ^Р)		$(T^R) = H^R \times K_{\text{транс. Трудол.}}$
3.1. Коефіцієнт, що характеризує природно — історичні й штучні умови трансформації населення регіону в трудовий потенціал регіональної агросистеми (K _{транс. Труд.п.});		
3.2. Коефіцієнт використання демографічного потенціалу регіону в галузях аграрної сфери (K _{викт.г.ас.});		
к н.с.г. — частка сільського населення;		$K_{\text{транс. Труд.п.}} = K_{\text{викт.г.ас.}} \cdot K_{\text{структ. Труд.п.}}$
к пр.с.г. — частка працездатного сільського населення;		$K_{\text{викт.г.ас.}} = k \text{ н.с.г.} \times k \text{ пр.с.г.} \times k$
к з.с.г. — коефіцієнт залученості працездатного сільського населення в аграрне виробництво.		3.С.Х.
3.3. Коефіцієнт структури трудового потенціалу (K _{структ. Труд.п.});		
к спец.с.г., к роб.с.г., к кер.с.г. — частка фахівців, робочих спеціальностей і керівників у загальній чисельності працівників галузей аграрної сфери;		
α спец., α роб., α кер. — відповідні коефіцієнти приведення до умовного працівника.		$K_{\text{структ. Труд.п.}} = k \text{ спец.с.г.} \cdot \alpha_{\text{спец.с.г.}} + k \text{ роб.с.г.} \cdot \alpha_{\text{роб.с.г.}} + k \text{ кер.с.г.} \cdot \alpha_{\text{кер.}}$
3.4. Коефіцієнт якості трудового потенціалу галузей аграрної сфери (K _{як. Труд.п.});		
к в.о.(с. о.) — частка працівників галузей аграрної сфери з вищою й середньою освітою, %		$K_{\text{як. Труд.п.}} = k \text{ в.о.} \cdot k \text{ с.о.}$

Продовження таблиці 1.

<p>3.5. Коефіцієнт використання робочого часу ($K_{\text{вик.роб.час.}}$); $k_{\text{вик.р.к.час.}}$ — коефіцієнт використання річного робочого часу; $T_{\text{ф.р.к.}}$ — фактично сформований у регіоні обсяг річного фонду робочого часу в галузях агр. сфери (у днях); $T_{\text{мож.р.к.}}$ — можливий обсяг річного фонду (≈ 265 днів); $k_{\text{вик.лн.час.}}$ — коефіцієнт використання робочого часу протягом дня; $T_{\text{ф.лн.}}$ — фактично сформований в регіоні R середній час, затрачуваний протягом дня працівником на виконання своїх обов'язків; $T_{\text{мож.лн.}}$ — встановлений законодавством денний фонд робочого часу.</p>	<p>$K_{\text{вик.роб.час.}} = k_{\text{вик.р.к.час.}} \times K_{\text{вик.лн.час.}}$ $k_{\text{вик.р.к.час.}} = \frac{T_{\text{ф.р.к.}}}{T_{\text{мож.р.к.}}}$ $k_{\text{вик.лн.час.}} = \frac{T_{\text{ф.лн.}}}{T_{\text{мож.лн.}}}$</p>
<p>3.6. Коефіцієнт сезонності ($K_{\text{сез.г.а.с.}}$); $T_{\text{міс.мін}}$ — мінімальна зайнятість працівника протягом року (кількість місяців); $T_{\text{міс.ср.}}$ — середньорічна зайнятість працівника (кількість місяців).</p>	<p>$K_{\text{сез.г.а.с.}} = \frac{T_{\text{міс.мін}}}{T_{\text{міс.ср.}}}$</p>
<p>4.0. Транспортно-інфраструктурний потенціал території (ПІ) — середньорічна довжина доріг загальної користування, км</p>	<p>$(\text{ПІ}) = T_{\text{ісдд}} + T_{\text{ізал}}$</p>
<p>4.1. Автоторожня складова транспортно-інфраструктурного потенціалу ($T_{\text{ісдд}}$); 4.2. Залізнична складова транспортно-інфраструктурного потенціалу ($T_{\text{ізал}}$); загальна довжина автодоріг загальної користування в регіоні, км ($L_{\text{сдд}}$); загальна довжина залізниць у регіоні, км ($L_{\text{зал}}$); коефіцієнти структури відповідно мережі автомобільних і залізниць ($K_{\text{структ.сдд}}$, $K_{\text{структ.зал}}$); коефіцієнти якості мережі автомобільних і залізниць ($K_{\text{як.сдд}}$, $K_{\text{як.зал}}$)</p>	<p>$T_{\text{ісдд}} = L_{\text{сдд}} \times K_{\text{структ.сдд}} \times K_{\text{як.сдд}}$ $T_{\text{ізал}} = L_{\text{зал}} \times K_{\text{структ.зал}} \times K_{\text{як.зал}}$</p>
<p>5.0. Матеріально-технічний потенціал агросфери регіону (МТБ) — середньорічна вартість основних фондів, млн грн; $\Phi_{\text{с/госн.ф.}}$, $\Phi_{\text{с/госн.ф.}}$ — вартість основних і оборотних фондів аграрного виробництва, млн грн; $K_{\text{об.ф.}}$ — співвідношення основних і оборотних фондів; $k_{\text{а}}$ — коефіцієнт амортизації; $k_{\text{фіз.зн.}}$, $k_{\text{мор.зн.}}$ — коефіцієнти фізичного й морального зносу основних фондів, %</p>	<p>$\text{МТБ} = K_{\text{об.ф.}} \times (k_{\text{аосн.ф.}} \times k_{\text{фіз.зн.}} + k_{\text{аосн.ф.}} \times k_{\text{мор.зн.}}) \times (\Phi_{\text{с/госн.ф.}} + \Phi_{\text{с/госн.ф.}})$ $K_{\text{сбор.ф.}} = F(\Phi_{\text{с/госн.ф.}} / \Phi_{\text{с/госн.ф.}})$</p>
<p>6.0. Інтегральний показник потенціалу розвитку агросфери (Pa.s.i.^R) — середньорічний обсяг продукції (ум.од.)</p>	<p>$\text{Pa.s.i.}^R = F^R(3^R, T^R, \text{ПІ}, \text{МТБ})$</p>
<p>7.0. Фінансові результати в агросфері (прибуток від реалізації — ПР^R_X, тис.грн); P^R_X — індекс росту основних цін у галузях аграрної сфери регіону; m^R_X — питомі матеріальні витрати; z^R_X — середня заробітна плата; n^R_j — нарахування на заробітну плату</p>	<p>$\text{ПР}^R_X = \text{P}^R_X \times X^R (1 - 1 - m^R_X) - k_{\text{аосн.ф.}}$ $\times \Phi_{\text{с/госн.ф.}} - z^R_X \times L^R_X (1 + n^R_j)$</p>
<p>7.1. Розподіл прибутку в галузях аграрної сфери регіону (ПР^R_X); N^R_X — податки на прибуток; PP^R_X — видатки на невиробничі споживання; IS^R_X — власні інвестиції в розвиток виробництва; IX^R_X — інвестиції на соціальний розвиток (тис. грн.)</p>	<p>$\text{PР}^R_X = \text{N}^R_X + \text{PP}^R_X + \text{IS}^R_X + \text{IX}^R_X$</p>

Під соціально-економічним потенціалом аграрної сфери регіону варто розуміти сукупну здатність суспільства й галузей аграрної сфери регіону з максимальним соціально-економічним ефектом здійснювати відтворювальний процес, задовольняти потреби суспільства, забезпечувати розвиток конкурентоспроможного виробництва для внутрішнього споживання й створення експортного потенціалу.

Об'ємні, якісні й структурні параметри комплексного потенціалу аграрної сфери регіону знаходять висвітлення в системі абсолютних і відносних показників, що характеризують потенційні можливості розміщення галузей аграрної сфери й ефективності їхнього використання на різних рівнях аграрного виробництва. Система таких показників являє собою інформаційну основу для вироблення економічно обґрунтованих рішень з розвитку як окремих підприємств галузей аграрної сфери, так і агросистеми регіону в цілому на регіональному й державному рівнях. Нами пропонується проводити оцінку комплексного потенціалу галузей аграрної сфери регіону за схемою, представленої в табл. 1.

Агрегування показників варто проводити за період не менше 5 років для згладжування випадкових впливів форс-мажорних обставин (природно-кліматичні умови) шляхом розрахунку середніх результатів (ефектів) і відповідних значень ресурсів за досліджуваний період.

Як показники ефективності можливо використовувати як часткові вимірники (відношення відповідного ефекту до відповідного ресурсу), так і зведені показники ефективності використання потенціалу.

Ефект аграрного виробництва може бути обмірюваний в умовних (зернових) одиницях відповідно до науково обґрунтованих коефіцієнтів переведення різних видів аграрної продукції в умовні одиниці.

ВИСНОВОК

Використовуючи ці коефіцієнти, можна одержати сумарний ефект в умовних одиницях як окремо по кожній галузі аграрної сфери (зокрема, — рослинництву, тваринництву й т.д.), так і по агросфері в цілому для різних територіальних рівнів регіональної агросистеми, а також для розробок цільових програм і методик розподілу субсидій на державному рівні.

На основі сумарних ефектів може бути сформована система показників ефективності використання комплексного потенціалу для всіх функціонально-галузевих і територіальних рівнів аграрної сфери.

Література:

1. Аграрні реформи в Україні: теорія, історія, еволюція парадигми: [монографія] / О.О. Мороз; Вінниц. нац. техн. ун-т. — Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2003. — 234 с.
2. Дем'яненко С. До питання про стратегію розвитку аграрної політики України / С. Дем'яненко // Економіка України. — 2004. — № 8. — С. 72—79.
3. Папп В.В. Структурна трансформація економіки України у контексті євроінтеграційних процесів / В.В. Папп // Регіональна економіка. — 2008. — № 1. — С. 23—31.
4. Плеханов Д.О. Об'єктивна необхідність державної підтримки аграрного сектора // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 7 (квіт.). — С. 99—101.
5. Юрченко В. Особливості участі державних структур у міжрегіональній агропромисловій інтеграції // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 5. — С. 95—96.

References:

1. Moroz, O.O., (2003), *Ahrarni reformy v Ukraini: teoriia, istoriia, evoliutsiia paradyhmy* [Agrarian Reform in Ukraine: theory, history, evolution paradigm], UNIVERSUM-Vinnitsia, Vinnitsia, Ukraine.
2. Dem'ianenko, S., (2004), "The question of Development Strategy of Agricultural Policy of Ukraine", *Economy of Ukraine*, vol. 8, pp. 72—79.
3. Papp, V.V., (2008), "The structural transformation of the economy of Ukraine in context of European integration processes", *Regional economy*, vol. 1, pp. 23—31.
4. Plehanov, D.O., (2011), "The objective necessity of state support to agriculture", *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, vol. 7, pp. 99—101.
5. Yurchenko, V., (2010), "The features of the participation of state structures in the inter-regional agro-industrial integration", *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, vol. 5, pp. 95—96.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2013 р.